

Perustietoa syyhystä

Aiheuttaja

Syyhyn aiheuttaa syyhypunkki, joka on 0.3–0.5 mm pitkä loinen. Syyhyä levittää hedelmöittynyt syyhypunkkinaaras, joka kaivaa ihon pintakerrokseen käytäviä, joihin se munii. Kutina ja näppylöinti johtuvat ihon herkistymisestä punkeille ja niiden eritteille. Syyhypunkki on ainoastaan ihmisen loinen, se ei siis voi levitä esim. lemmikistä ihmiseen. Syyhypunkin elinaika on 4–8 viikkoa. Ihmisen ulkopuolella aikuinen punkki voi elää n. 3 vrk ajan, viileissä olosuhteissa jopa viikon.

Oireet

Tyypillisin oire on kutina sormien välissä, ranteissa, vatsassa, pakaraseudussa, rinnassa ja sukupuolielimissä. Kutina on voimakasta etenkin öisin tai kuumen suihkun jälkeen. Oireet alkavat yleensä 3–6 vko kuluttua tartunnasta. Syyhypunkki voi jo sitä ennen siirtyä henkilöstä toiseen. Uusintatartunnassa oireet saattavat ilmetä jo 1–3 vuorokaudessa. Kaikille syyhy ei aiheuta kutinaa.

Muita oireita ovat ihottuma, raapimajäljet, näppylät, vesirakkulat ja 5–10 mm:n mittaiset rihmamaiset punkin käytävät sekä raapimisen mahdollisesti aiheuttama tulehdus iholla. Käytävät löytyvät useimmiten sormiväleistä, ranteista tai kämmenistä, joskus vain jalkateristä tai vartalolta. Lapsilla käytäviä on usein kämmenissä ja jalkapohjissa. Etenkin pikkulapsilla ja vanhuksilla syyhy voi levitä myös päänahkaan. Koko ihon kattava karstasyyhy on harvinainen ja liittyy yleensä immunosuppressioon.

Syyhyn voi diagnosoida tyypillisten oireiden ja syyhykäytävien löytymisen perusteella. Syyhypunkin voi nähdä käytävän päässä dermatoskoopilla tai voimakkaalla suurennuslasilla. Punkin voi kaivaa nuppineulalla mikroskoipoitavaksi.

Tarttuminen

Tartunta edellyttää läheistä ihokontaktia tartunnan saaneen ihmisen kanssa (päiväkodeissa, kouluissa, perheen sisällä, laitoshoidossa tai seksikontaktissa) tai nukkumalla samassa sängyssä, harvemmin vaatteiden ja huonekalujen välityksellä. Vain poikkeustapauksissa syyhy leviää kätellessä tai muussa lyhytaikaisessa ihokontaktissa. Lapsi voi mennä päivähoitoon tai kouluun sitten, kun yksi hoitokerta on tehty loppuun.

Syyhyn hoito

Onnistuneen hoidon kulmakiviä ovat lääkehoito kahdesti 7–10 vrk välein, molemmilla kerroilla samanaikaisesti toteutettu asianmukainen siivous ja lähikontaktien hoito samalla tavalla. Jos joku hoidon osa-alue ei toteudu, on uusintainfektion riski suuri.

Potilaan tulee ilmoittaa kontakteilleen eli perheenjäsenille ja ystäville, koulun terveydenhoitajalle, päiväkotiin ja/tai hoitokotiin syyhystä, jotta oireiset osaavat hoitaa itsensä/hakeutua hoitoon. Näin tartuntaketjut saadaan katkaistua ja jatkotartunnat ehkäistyä.

Syyhyn lääkehoidossa käytetään permetriinivoidetta tai suun kautta otettavia ivermektini-tabletteja. Joskus voidaan käyttää rikkivaseliinivoidetta.

Perheenjäsenet, partnerit, ja muut lähikontaktissa olevat hoidetaan samanaikaisesti **kahdesti** 7-10 päivän välein, vaikka he olisivat oireettomia. Toinen voitelukerta tappaa punkin munista kehittyneet nuoruusmuodot, ennen kuin ne ehtivät kehittyä aikuisiksi, lisääntyviksi punkeiksi. Toinen hoitokerta on siis ääritärkeä.

Syyhyn lääkehoito:

Permetriini-emulsiovoide (Nix®)

Permetriini-emulsiovoidetta (Nix®) saa apteekista ilman reseptiä. Nix-hoito sopii kaikille yli 2 kk ikäisille ja sitä voidaan käyttää myös raskauden imetyksen aikana. Joissakin tilanteissa Nix-voidetta on käytetty myös alle 2 kk ikäisille vauvoille.

Nix®-hoito toistetaan 7–10 vuorokauden kuluttua. Myös perheenjäsenet ja lähikontaktit hoidetaan kahteen kertaan, vaikka he olisivat oireettomia. Kertakäsittely ei riitä. Toinen voitelukerta tappaa punkin munista kehittyneet nuoruusmuodot, ennen kuin ne ehtivät kehittyä aikuisiksi, lisääntyviksi punkeiksi.

Molempiin hoitokertoihin liitetään siivoussaneeraus. Tarttuvuus on ohi, kun yksi hoitokerta on tehty loppuun.

Iho pestään hyvin pesunesteellä ja viileällä vedellä ennen Nix-emulsiovoiteen levitystä. Ihon on oltava puhdas, kuiva ja viileä, kun hoito aloitetaan. Voidetta levitetään mieluiten illalla, ohut kerros koko iholle. Vaikka pakkausselosteessa lukee leuasta alaspäin, levitetään voidetta myös hiuspohjaan ja korvalehtiin. Jos ihottumaa on myös kasvoissa, levitetään voidetta myös kasvoihin, ei kuitenkaan silmien ja suun ympärille. Kynnet leikataan ja voidetta on levitettävä erityisen huolellisesti kynsireunojen alle, sormien ja varpaiden väleihin, ranteisiin, kainaloihin, napaan sekä ulkoisiin sukupuolielimiin (ei limakalvoille). Yksi putkilo riittää yleensä aikuisen kertakäsittelyyn. Vaikutusaika on aikuisilla 8–15 tuntia ja pikkulapsilla 6–8 tuntia. Imeväisille lääkäri määrää käsittelyajan.

Hoidon lopuksi iho pestään vedellä ja saippualla. Jos käsien ja alapään pesu on välttämätöntä hoidon aikana, voidetta levitetään heti uudelleen näille alueille.

Kertahoidon annos eri ikäryhmissä:

- yli 12v: kokonainen voidedeutki (30 g, suurikokoiselle max 2 voidedeutkea)
- 6–12 v: ½ voidedeutkea (15g)
- 2kk-5 v: ¼ voidedeutkea /7,5 g)

Ivermektiini 3 mg tabletit (Scatol®, Ivermectin medical valley®)

Ivermektiini on reseptilääke, jota voidaan käyttää syyhyn hoidossa yli 15 kg painoisille henkilöille. Annos on painosta riippuvainen. Ivermektiini-tabletit otetaan kaikki kerrallaan aterian yhteydessä, koska rasvaliukoisena lääkkeenä se imeytyy silloin paremmin verenkiertoon ja pääsee ihoon. Ap-pelsiinimehun tai alkoholin nauttimista ivermektiini-hoidon aikana tulee välttää, ne heikentävät hoidon tehoa. Tabletit voidaan murskata.

Uusintahoito viikon kuluttua ensimmäisestä hoidosta (hoidot siis päivinä 1 ja 8) on välttämätön. Toinen hoitokerta tappaa punkin munista kehittyneet nuoruusmuodot, ennen kuin ne ehtivät kehittyä aikuisiksi, lisääntyviksi punkeiksi. Molempiin hoitokertoihin liitetään siivoussaneeraus.

Raskaana olevia ja pikkulapsia (paino alle 15 kg) ei hoideta ivermektiinillä. Imetyksen aikana lääke on turvallinen.

Paino	Annos
15-24 kg	1 tbl 3 mg
25-35 kg	2 tbl 3 mg
36-50 kg	3 tbl 3 mg
51-65 kg	4 tbl 3 mg
66-79 kg	5 tbl 3 mg
80- yli kg	6 tbl 3 mg

(6-) 10 % rikkivaseliini –voide

Rikkivaseliini-voide on reseptilääke. Vauvoille käytetään 6 % voideseosta, muille 10 % voideseosta. Sopii käytettäväksi myös raskauden ja imetyksen aikana.

Rikkivaseliini levitetään puhtaalle ja kuivalle iholle kolmena peräkkäisenä iltana. Voide levitetään varpaankärjistä leuankärkeen, niskaan ja korvien seutuun. Voidetta levitetään myös hiuspohjaan ja kasvoihin (ei silmänympäryksiin), mikäli näillä alueilla on syyhyyn sopivaa oiretta tai löydöksiä, sekä aina alle kahden vuoden ikäisillä lapsilla ja vanhuksilla. Erityisen huolellisesti voidetta on levitettävä varpaiden- ja sormienväleihin, kynsireunuksiin, napaan, kainaloihin sekä nivusiin ja ulkosiin sukuelimiin. Voide saa olla ihollla (8–) 24 tuntia (mieluiten koko vuorokauden), sitten pestään pois ja iho kuivataan ennen uutta levitystä. Sopii käytettäväksi myös raskauden aikana ja alle 2 kuukauden ikäisille vauvoille. Perheenjäsenet ja lähikontaktit hoidetaan samalla tavoin kolmena peräkkäisenä iltana. Jos kädet pestään ennen kuin 24 tuntia on kulunut, ne on voideltava uudelleen. Hoito uusitaan viikon kuluttua. Rikki on vähän pahanhajuista, mutta muutoin ei ole estettä mennä töihin hoitokuurin aikana. Lapsi voi mennä päivähoitoon tai kouluun sitten, kun ensimmäinen hoito on tehty loppuun.

Voidetta voi tilata verkkoapteekin kautta Yliopiston apteekista (toimitusaika n 5 arkipäivää) tai oma apteekki voi tehdä tilauksen (toimitusaika n. 7 vrk). 100 g tuubi riittää aikuisen voiteluun kolmena peräkkäisenä päivänä, eli tarvitaan 200 g/aikuinen. Hinta on tällä hetkellä 13 e / 100 g.

10 % rikkivaseliini syyhyn hoitoon (ex tempore): Sulfur ad usum externum 100 mg, Paraffin liq. 100 mg, Vaselin alb. ad 1 g, M.D 100 g x 2

Uusiutuneen syyhyn lääkehoito

Jos Nix-voiteella ei saada hoitotehoa, voidaan vaihtoehtoisesti käyttää rikkisekoitevoidetta. Jos syyhy huolellisesti toteutetusta hoidosta huolimatta toistuvasti uusii, suositellaan tehostehoitoa, jolloin molemmilla hoitokerroilla otetaan sekä tabletti- että voidehoito. Jos kuitenkin siivoussaneerauksessa tai lähikontaktien hoidossa on ollut puutteita, toteutetaan hoito normaaliin tapaan uudelleen. Harvinaiseen karstasyyhyyn on oma hoito-ohjeensa.

Jälkikutinan hoito

Iho-oireiden parantuminen ja jälkikutina voivat kestää jopa 3–4 viikkoa, eikä tätä pidä tulkita hoidon epäonnistumiseksi tai uusintainfektioksi. Syyhyihottumaa hoidetaan apteekista ilman reseptiä saatavalla voiteella, jossa on kortisonia ja antibakteerista ainetta (esim. Sibicort®). Hoidon voi aloittaa, kun iho on pesty ensimmäisen lääkehoidon jälkeen. Voidetta levitetään oireisille ihoalueille, tarvittaessa koko vartalolle, kahdesti päivässä niin kauan kuin ihottumaa on jäljellä, 1–3 viikon kuurina. Jos ihottuma on voimakasta, käytetään reseptillä saatavaa keskivahvaa kortisonivoidetta (esim. Duocort®). Kutinan hoitoon voidaan käyttää myös antihistamiinia.

Siivoussaneeraus kotona

Molemmilla hoitokerroilla toteutetaan siivoussaneeraus, joka toteutetaan lääkkeen vaikutusajan jälkeen, kun iho ja hiukset on pesty ja puhtaat vaatteet puettu. Siivouksen aikana käytetään muovisia suojakäsineitä

Käytössä olleet vaatteet, pyyhkeet ja vuodevaatteet vaihdetaan hoidon jälkeen ja pestään. Konepesu 60 °C:ssa hävittää syyhyypunkit. Vaihtoehtoisesti vaatteet ym. voi laittaa pakastimeen tai talvella ulos pakkaseen (-20 C) yhdeksi vuorokaudeksi. Saunan kuumuus (yli 80 °C) tappaa punkit kahdessa tunnissa (huom. palovaara!). Vesipesua kestävämmät vaatteet, jalkineet, pehmolelut, ym. poistetaan käytöstä suljettuun muovipussiin yhden viikon ajaksi. (Säilytä pussit lämpöisissä sätiloissa. Viileässä punkit saattavat elää pidempään).

Patjat, sohvat, matot ja päällystetyt tuolit imuroidaan. Muista huomioida siivouksessa myös muut tekstiilipinnat, joihin on oltu pidempiaikaisesti kosketuksissa (esim. auton penkit, lastenvaunut ja turvaistuimet, hiirimatto, hiuslenkki (mikäli ne tulee laitettua ranteeseen) repun hihnat ja harrastusvälineet, esim. jääkiekkohanskat).

Lähteet:

Salava A. Syyhy (Scabies). Lääkärin käsikirja 2022.

Salavastru CM, Chosidow O, Boffa MJ, Janier M, Tiplica GS. European guideline for the management of scabies. *J Eur Acad Dermatol Venereol.* 2017 Aug;31(8):1248-1253.

Thomas C, Rehmus W, Chang AY. Treatment practices in the management of scabies in infants younger than two months. *Pediatr Dermatol.* 2021 Mar;38(2):431-435.

Levy M, Martin L, Bursztejn AC, Chiaverini C, Miquel J, Mahé E, Maruani A, Boralevi F; Groupe de Recherche de la Société Française de Dermatologie Pédiatrique. Ivermectin safety in infants and children under 15 kg treated for scabies: a multicentric observational study. *Br J Dermatol.* 2020 Apr;182(4):1003–1006.

Päivitetty 1.2.2023

Asiasanat: ihotautien poliklinikka, syyhy

